

Маркс/Енгелс • Консидеран • Ламартин

ТРИ МАНИФЕСТА

Карл Маркс/Фридрих Енгелс

Манифест на комунистическата партия

Виктор Консидеран

Принципи на социализма.

Манифест на демокрацията в XIX век

Алфонс дьо Ламартин

Манифест за Европа

София, 2022

© Издателство „Изток-Запад“, 2022

Всички права на български език запазени. Нито една част от тази книга не може да бъде възпроизвеждана или предавана под каквато и да е форма и по какъвто и да било начин без изричното съгласие на издателство „Изток-Запад“.

© Димитър Денков, превод от немски, 2022

© Бойко Панчев, превод от френски, 2022

© Деница Трифонова, оформление на корицата, 2022

ISBN 978-619-01-1089-7

МАРКС/ЕНГЕЛС ♦ КОНСИДЕРАН ♦ ЛАМАРТИН

МАНИФЕСТ НА КОМУНИСТИЧЕСКАТА ПАРТИЯ

ПРИНЦИПИ НА СОЦИАЛИЗМА. МАНИФЕСТ НА ДЕМОКРАЦИЯТА В ХІХ ВЕК

МАНИФЕСТ ЗА ЕВРОПА

Превод от немски

Димитър Денков

Превод от френски

Бойко Панчев

Съдържание

Към историята на Манифеста на комунистическата партия и неговите български преводи	7
--	---

Манифест на комунистическата партия

Предговори	45
Манифест на комунистическата партия	57
Приложения	105
Искания на комунистическата партия в Германия от 1848 г. (К. Маркс/Фр. Енгелс)	105
Начала на комунизма (Фр. Енгелс)	108
Предначертание за комунистически символ-верую (Фр. Енгелс)	131
Вилхелм Вайтлинг Из „Човечеството – каквото е и каквото е длъжно да бъде“	141
Карл Шапер Из „Имуществена общност“, 1838 г.	145

**Принципи на социализма.
Манифест на демокрацията в XIX век**

Първа част.
Състояние на обществото 153

Втора част.
Състояние на доктрината..... 179

Манифест за Европа

Манифест за Европа 231

Към историята на Манифеста на комунистическата партия и неговите български преводи

Историята на въздействието обикновено преиначава историята на възникването както на събитията, така и на писменото им отразяване. Най-често това води както до пренебрегване на факти и свидетелства, така и до култове към идеи и хора за сметка на други. И се създават идеологически икони и двигатели на историята дори когато се отрича този обичаен начин за разбиране, съчетаващ идеи и личности до опасната тъждественост, при която след време в безразличие изчезват и едните, и другите. В този ход историческата пълнота изтъпява, оставяйки някои имена и празни понятия, удобно използвани за всеобщи обяснения в надисторически смисъл по подобие на верските доктрини и свещените текстове.

Такъв е случаят с *Манифеста на комунистическата партия* както по света, така и у нас. За да не изпаднем в характерните илюзии от историческото въздействие, се налага връщане към историята на възникването на един от най-влиятелните политически текстове. Той е авторизиран от Карл Маркс и Фридрих Енгелс тъкмо преди сто и петдесет години, но е създаден четвърт век преди това благодарение на забравени дейци и автори, чиито идеи се препоявяват все повече с изчезването на пролетариата и увеличаването на офисния прекариат във все по-отдалечаващите се от пряката човешка намеса производства, услуги и общуване. Тяхното припомняне е израз на така нужната не толкова за историческата истина, колкото за бързо забравящото съвремие честност.

***

През 1843 г. Фридрих Енгелс, пратен от баща си да се обучи на всичко между портнер и директор в текстилната фабрика Ermen&Engels' Victoria Mill, най-модерния манчестърски филиал на съдружническата семейна фирма в Енгелскирхен, се среща няколко пъти в Лондон с обучаея Хайнрих Бауер, печатарея Карл Шапер и часовникаря Йозеф Мол. През 1885 г. Енгелс ще си спомни: „Това бяха първите революционни пролетарии, които видях; макар и тогава нашите възгледи да се разминаваха, тъй като аз противопоставях на техния твърдоглав уравниловъчен комунизъм не по-малко твърдоглаво философско високомерие, никога няма за забравя приятното впечатление, което тези трима мъже упражниха над мен по времето, когато сам исках да стана мъж.“¹

Тримата са ръководители на *Съюза на справедливите*, полулегална организация на немски работници и занаятчии в Англия, Франция, Белгия и в множеството немски държави. Повечето от тях са и политически емигранти, избягали или изселени от родните им места след излежаване на присъди за участия в бунтове и въстания. Съюзът е радикалното разклонение от гаснещия *Съюз на почитаните*, тайна, йерархично построена сектантска организация за установяване на равенство и справедливост от „немски мъже“, т.е. „всички, които принадлежат към немския език и нрави“.² За разлика от него към 1843 г. Съюзът на справедливите все повече отива към принципите, наложени предимно от организираните в Швейцария от Вилхелм Вайтлинг комунистически политически и просветни организации. Това са принципи на „едно действащо цяло от множество малки и големи съюзи, както и от маса отделни, разпръснати индивиди от различни нации,

---

¹ Fr. Engels, *Zur Geschichte des Bundes der Kommunisten*. In: Karl Marx/Friedrich Engels – Werke. (Karl) Dietz Verlag, Berlin. Band 21, 5. Auflage 1975, unveränderter Nachdruck der 1. Auflage 1962, Berlin/DDR. S. 208.

² *Statuten des Bundes der Geächteten 1834/1835*, 1. In: *Der Bund der Kommunisten, Dokumente und Materialien*, Dietz Verlag, Berlin, 1970, S. 975.

съсловия и възраст, които са обзети от стремежа да обединяват единомишленици във все по-голям съюз“.³

Вероятно не само поради търсене на нови млади сътрудници Карл Шапер предлага на Енгелс да стане член на Съюза и да работи за нов устав. Енгелс първоначално отказва, защото е близък с д-р Август Евербек, син на директора на гимназията в Кьонигсберг и един от парижките дейци на Съюза, стоящ в опозиция на централното ръководство. Под влияние на Етиен Кабе и особено на романа му *Пътешествие в Икария*⁴, той изповядва атеистични възгледи, неприемливи за повечето ръководители на Съюза на справедливите; почти всички са дълбоко вярващи протестанти. Докато за тях комунизмът вече бил осъществен в ранните християнски комуни, Евербек си го представя възможен в много далечно бъдеще⁵. Това не му пречи да превежда и съставя комунистически катехизиси, популярна форма за тогавашната социална пропаганда с поредица въпроси и отговори от типа „Какво е свободата?“ – „Свободата в най-широк смисъл е човек да прави това, което иска“; „С какво може и трябва да се ограничи тази свобода?“ – „Със закона на честта и правата на другите.“⁶

По това време Енгелс е известен млад публицист със забележителни работи за работническата класа, икономическото и политическото състояние в Англия, Европа и Съединените щати. Запознал се е и с множеството комунистически кръгове, покриващи широкото поле от привърженици на работните обществения и фаланстери през международни секти на мистичния комунизъм до конспиративни ядки на немски занаятчии и работници както в Германия, така и във Франция, Англия, Белгия и др. Като редовен автор в чартистките вестници *New Moral World*, *The Northern Star* на статии за политическото положение в тези страни и дейността на комунистическите организации,

³ *Organisationsplan Wilhelm Weitlings für die Tätigkeit der Kommunisten in den Arbeitervereinen der Schweiz. Ibid., S. 136.*

⁴ Cabet, É. *Voyage et aventures de lord William Carisdall en Icarie*. H. Souverain, Paris, 1840.

⁵ Cf. *Aussage von Friedrich Mentel über den Bund der Gerechten*, пак там, с. 118.

⁶ *Aussage von Friedrich Hoffmann. Ibid., S. 111.*

подписвани с „От един англо-немец“, той е сравнително популярен в тези среди. Енгелс твърде добре познава съвременната индустрия, пазарите, наемането и освобождаването на работници, скъсяваните или удължавани работни дни, промените в надниците в зависимост от търсенето, спонтанните стачки и саботажи във фабриките чрез повреждане на машините. За това със сигурност допринася опитът в семейните фабрики. Тук той пряко наблюдава и участва в развитието на т.нар. „фабрична система“, за да отсъди, че последиците от въвеждането на машинната техника на Стария и Новия континент ще бъдат за работническата класа същите, каквито са в Англия – „потискане и изтощителен труд за мнозинството, богатство и благополучие за малцина“. Изводът със сигурност произтича и от неговото първоначално верски мотивирано съчувствие за положението на работниците в родния Вупертал. То е изразено в *Писма от Вупертал*, серия репортажи за *Telegraph fur Deutschland* от 1839 г., в които деветнадесетгодишният Енгелс описва разрушителното действие на стремежа към печалби, злоупотребите с детския труд и илюзорното спасение в религиозния мистицизъм и пианството.

Този патос съвпада с тогавашните възгледи на членовете на Съюза на справедливите, които искат да наложат принципите на първичните християнски общини – комуните – в съвременността и да въведат с революция т.нар. имуществена общност (вж. в това издание: К. Шапер, из „Имуществената общност“; В. Вайтлинг, откъси от „Човечеството – каквото е и каквото е длъжно да бъде“). Това са далечни отгласи на радикалната Реформация в Мюнстерската комуна и 12 основни искания на селския съюз от Меминген от 1525 г., стигащи до общност не само на имуществата, но и на мъжете, жените и децата, равноправие на брачни и извънбрачни наследници, политическо представителство на безимотните, изборност на всички светски и духовни лица в общините и т.н.⁷

⁷ *Dye Grundtlichen und rechten Haupt Artickel aller Baurshaftt und Hyndersessen der Gaistlichen und Weltlichen oberkayten, von wolchen sy sich beschwert vermainen*, Augsburg: M. Ramminger 1525.

Малко преди срещата с основните фигури от Съюза на комунистите Енгелс се е запознал през ноември 1842 г. в Кьолн с един от някогашните крайни младохегелианци, д-р Карл Маркс. Той е напуснал този интелектуален кръг и вече е редактор на либералнодемократическия *Rheinische Zeitung*, където Енгелс е публикувал две статии срещу пруската политическа система. За разлика от срещата с пролетариите в Лондон от тази в Кьолн и двамата не излизат с твърде добри впечатления. Маркс сигурно е предполагал, че фабрикантският син, не особено образован във философията, а и изобщо в теорията, го използва, за да се свърже чрез него с младохегелианците и да компенсира липсата на университетско образование. За Енгелс д-р Маркс е нямало как да изглежда иначе освен като образец на теоретически привърженик на радикални действия, стигнал до това след провалени опити да стане професор в някой университет. Вероятно е имало и по-особени лични причини: Енгелс, за когото бракът е лицемерие, е в свободна, основана на взаимно доверие връзка с Мери Бърнс, ирландска работничка в семейната му фабрика, докато Маркс е сгоден и му предстои брак с Жени фон Вестфален. Тя е дъщеря на високопоставен държавен чиновник с благороднически сан, чийто син от първия му брак – Фердинанд фон Вестфален – ръководи вътрешните работи на правителството в Трир, като ще се издигне до министър на вътрешните работи и на селското стопанство на Прусия между 1850–1858 г. С друг негов син, Едгар фон Вестфален, Маркс е съученик и близък приятел. Затова и Енгелс е поставял Маркс в средата, където литературно радикалният комунизъм има достатъчно привърженици от поза и интерес към нещо екстравагантно, но без пряк жизнен опит. Синът на един фабрикант пиетист, възпитаван в себеотдаване и труд за проспериране на семейната фирма и работещите в нея и поради това пренебрегнал университетското образование, надали е можел да бъде очарован от доктора по философия, син на еврейн адвокат, приел конформистки протестантството, за да стане държавен служител.

След първата студена среща между двамата за около година се появява все по-нарастващо доверие. Отначало то е в пореди-

ца съдржани писма, след това минава през обсъждане на икономически, теоретически и политически въпроси, за да прерасне в пожизнено приятелство и сътрудничество. То е изразено и в множество съвместни работи, и в поддръжка и нерядко издръжка на гордия Маркс, чиито интелектуални качества ще са предостатъчно основание за задействане на бездруго свойствените на Енгелс алтруизъм, далеч по-добри финансови възможности и организаторски способности. Приятелството им обаче се основава преди всичко на идейна близост, макар до споделяне на тези идеи двамата да са стигнали от различни изходни позиции – по-скоро практически у Енгелс, по-скоро теоретически у Маркс.

Това са идеите за коренно преобразуване на обществото чрез революционни промени в организацията на основата му – производителния труд – и произтичащите оттук жизнени взаимоотношения в надградените върху нея институции от семейството през верските организации до държавата и дори държавите по света изобщо.

Тези две срещи на Енгелс в рамките на година онагледяват източниците на първоначалното, пък и на по-нататъшното комунистическо движение. От едната страна това са сдружения на пряко свързани с практиката пролетарии, икономически емигранти, занаятчии, алтруистично настроени работодатели, организатори на взаимопомощни институции и фондове; от другата са високообразовани хора с опит в редакции на либерални, републикански, просветителски вестници, комитети на политически емигранти, уволнени държавни служители и частни кръжоци на университетски доценти, но все пак с придобити позиции и наследени доходи, които им позволяват да се отдават на публицистика и участие в различни акции, вярвайки, че са теоретичните представители на трудещите се класи.

Още тогава комунистическото движение се различава от множеството работнически и социалистически дружества, имащи сравнително тесни цели за подобрения на условията на труд или пък затварящи се в самозадоволяващи се комуни и фаланстери по подобие на раннохристиянските общини и протестантските секти в Европа и Северна Америка. Макар и немски по произ-

ход, комунизмът на Съюза на справедливите вече не се осъзнава само като национална партия в познатия смисъл на политическо представителство. Той има за цел да се превърне в интернационален съюз на хора, поставени в положение, от което дори да не произтича пряко съзнание за политическо действие, то все пак е подготвено за пробуждане. Неговите национални отлики са несъществени откъм общата историческа линия, тръгнала според членовете на Съюза от времената и дейността на Христос и апостолите. Дори и да налага поредна религия, тази линия е невъзможна без революция, без коренно преустройство на обществото, чийто начин на производство е надхвърлил приеманите за вечни отношения на частна и дори лична собственост.

Далеч по-издържано в понятиен смисъл и лишено от залитания към верски доктрини и комунални организации от сектантско-изолационистки тип, това се съдържа и в първите трудове на Маркс и Енгелс. Между 1844 и 1847 г. те и поотделно, и заедно развиват възгледите, които ще нарекат „исторически материализъм“. По думите на Енгелс това е онзи „удар в носа, който получих в Манчестър, че икономическите факти, които в досегашния историопис не играят почти никаква или само пренебрежима роля, най-малкото в съвременния свят са решаваща историческа сила; че те образуват основата за възникването на днешните класови противоположности; че в страните, където са се развили напълно благодарение на едрата индустрия, именно в Англия, тези класови противоположности отново са основата на политическото образувание на партии, на партийните борби и с това на цялата политическа история. Маркс не само бе стигнал до същия възглед, а и го беше обобщил в *Немско-френските годишници* (1844) дотам, че не държавата изобщо обуславя и регулира гражданското общество, а гражданското общество – държавата, така че политиката и нейната история следва да се обясняват откъм икономическите отношения и тяхното развитие, а не обратно“.⁸

Независимо от по-късната преценка на Енгелс, че „ние изобщо нямахме намерението да нашепваме в дебели книги новите

---

⁸ Fr. Engels, *Zur Geschichte des Bundes der Kommunisten*, S. 211.

си научни резултати на учения свят“, след срещата си в Париж в края на август 1844 г. те съвместно работят върху твърде дебели книги, за да се справят теоретично с виденията на учения свят от гледище на пролетариата. Това особено личи в неиздадения труд *Немската идеология* (1845–1846 г.). Неговата поява през тридесетте години на ХХ в. ще е и причина твърде превратно да се говори и за комунистическа идеология, за чиито продукти най-съвършен образец ще е *Манифестът*. За Маркс и Енгелс, споделящи Наполеоновата стигматизация „тъмна метафизика“ и „празна спекулация“ на въведеното от Дьо Траси понятие, идеологията – и особено немската ѝ проява от Лутер до Фойербах – е фалшиво, превратно съзнание, което забулва реалността и увековечава самата превратност на обществените отношения с илюзията за осъщественото им съвършенство в религиозната общност и любовната връзка между Аз и Ти.

Предпоставките, от които двамата изхождат, са най-обикновено наблюдение: „Това са хората не в някаква фантастична затвореност и фиксация, а в действителния им, емпирично видим процес на развитие при определени условия.“ Историческото развитие е всъщност смяна на начини на производство и общуване, които определят и съответните отношения между хората. Те определят и начините на тяхното осъзнаване, т.нар. съзнание, което не е идейно застинала форма, а практическа дейност. В действителността си то съвсем не може да е съзнание изобщо; „съзнанието не може да бъде никога нещо друго освен осъзнатото битие, а битието на хората е действителният им жизнен процес“.⁹ Общество, основано на властово удържани противоречия между производителни сили и производствени отношения, ще произведе съответстващите застинали форми на фалшиво или илюзорно съзнание, т.е. на идеология.

Трябва да се отбележи, че в немските думи за битие и съзнание не преобладават ония отвъдни и съзерцателни черти, кои-

---

⁹ Das Bewußtsein kann nie etwas Andres sein als das bewußte Sein, und das Sein der Menschen ist ihr wirklicher Lebensprozeß. In: Marx/Engels, *Die deutsche Ideologie*, MEW, Bd. 3, S. 27.

то неосъзнато се натрапват в нашия език още с превода *Битие* на Първа книга Мойсеева и със забележителната употреба на „съзнание“ като „свят“ и синоним на съвест с всичките верски и самодисциплиниращи значения. В немската дума за „съзнание“, *Bewußtsein*, преди всичко говори дейностният характер на съществуването. Несъмнено в нея говори и радикалната увереност на ранното протестантство за съществуване с лична убеденост и приет ангажимент за активна намеса, подобрене на себе си и света в довеждането им до исторически обективно осъществяване на единството в общността. То няма предметна или духовна форма именно защото е продукт на взаимоотношения, сами продукти на начини на производство, общуване и обществени отношения.

И ако съзнанието е тъкмо осъзнато съществуване, то не може да бъде само духовна същност на човека; човешката същност, където то се проявява в заблуждаващата форма на лична душа, „не е обитаваща отделния индивид абстракция. В своята действителност тя е ансамбълът на обществените отношения“.¹⁰ Не бива да се подминава тази музикална метафора, давана в обичайния български превод с прозаичното „съвкупност“.¹¹ В нея говори идеалът за такова композиране на отношенията с другите, чието следствие ще бъде универсалният човек на бъдещото комунистическо общество с ясното съзнание за мястото му в множествеността от хармонични взаимодействия с всичко съществуващо. Че по-късно ще се появят диригенти на подобни ансамбли, които в името на комунистическата хармония ще надминат в преигра-

¹⁰ „Aber das menschliche Wesen ist kein, dem einzelnen Individuum innewohnendes Abstraktum. In seiner Wirklichkeit ist es das Ensemble der gesellschaftlichen Verhältnisse“. Cf. *Ludwig Feuerbach und der Ausgang der klassischen deutschen Philosophie*, von Friedrich Engels, revidierter Abdruck aus der „Neuen Zeit“ mit Anhang: *Karl Marx über Feuerbach von Jahre 1845*, Stuttgart, Verlag von J.H. W. Dietz, 1888, S. 71.

¹¹ „Но човешката същност не е абстракция, присъща на отделния индивид. В своята действителност тя е съвкупността на всички обществени отношения.“ Вж. Маркс/Енгелс, *Съчинения*, т. 3. Издателство на БКП, София, 1957, с. 5.

ване на ролите исторически познатите диктатори и ще заместят с манифестации и мавзолеи иначе тъй заклеимяваното идолопоклонство, е далеч от представите на младите Маркс и Енгелс.

Независимо от всичките си предубеждения на хора, идващи от материално задоволен и теоретично просветен обществен слой, те виждат в организаторите на първите работнически движения спонтанно раждащото се комунистическо съзнание с присъщите му наивности и илюзорни представи за действителността. Разбира се, не е задължително тези представители да са непременно пролетарии или наемни работници; задължително е обаче да застават на гледището на трудещите се, на произвеждащите материални блага. В крайна сметка това е класа, чийто труд бива отчуждаван в полза на ония, които или са наследили, или са заели господстващо положение в обществото поради формата на собственост и съответната ѝ властова държавна организация. Затова трябва да се изложи битието на труда в неговата предметна форма, произтичащото от това историческо задължение на трудещата се класа, както и начинът на организирано осъществяване на историческата ѝ цел. Това цели да се обясни светът, но и да се промени революционно към едно бъдещо общество на асоциирани свободни производители. Неговата властова структура няма да позволява отчуждаване на труд и защита на частна собственост; няма да има нужда от държава, както няма да има и идеология като превърната форма на реално обществено битие, в което е увековечено отчуждаването на обществен труд в полза на частен интерес.

Самоосъзнаването на работническата класа чрез изследване на причините за нейното състояние и оформянето на автентично класово съзнание чрез политическа организация на трудещите се е постоянен ангажимент на Маркс и Енгелс след 1844 г. За тях това е и честният ангажимент на спонтанно осъзналите се представители на тази класа, която организирано трябва да наложи историческото си право, произтичащо от цялата човешка практика. Най-вече публицистичната им дейност, в която прозират резултатите от тежките им теоретически работи, повечето така и непубликувани приживе, ги прави все по-популярни сред

немските комунисти. Очерците на Енгелс под общото заглавие *Положението на работническата класа в Англия*, една от широко обсъжданите в немския печат книги за 1844–1845 г., разширяват тази популярност и в други политически и интелектуални среди.

Затова на 20 януари 1847 г. лондонската централа на Съюза на справедливите решава да покани за членство Карл Маркс и Фридрих Енгелс, като упълномощава с тази мисия Йозеф Мол. Той се среща в Брюксел с Маркс, а в Париж с Енгелс. Двамата вече са се разбрали, че ще приемат членство при условие Съюзът да бъде реорганизиран и излезе с програма, която се основава на разработените от тях научнокомунистически принципи. Те са оформени с характерна полемична острота, насочена срещу теоретическите представители на различни социалистически, комунистически и либерално-демократически партии и движения. Забележително е, че тази острота често превръща публицистичната ирония на приятеля им Хайнрих Хайне в злост. Тя засяга не толкова крепителите на съществуващия обществен ред, а предимно близки с тях в оценките си застъпници на революционно преустройство, споделящи просветителски, профсъюзни, индивидуалистични, анархистки или наивно комунистически възгледи. В този дух са теоретическите разправи с младохегелианците, особено с Б. Бауер, М. Щирнер, М. Хес, та дори и с Л. Фоейрбах; с привърженици на популярните утопии на Сен-Симон, Р. Оуен, Ж. Фурие; със социалисти или анархисти като Ш. Прудон, К. Грюн, М. Бакунин; с национално-консервативни и интернационално-либерални демократи като А. Ламартин; и дори с членове на Съюза на справедливите, чиито наивности двамата обсъждат в писмата си. Впрочем това е характерно за всички политически движения и идейни спорове, които се отнасят с подозрение и злост към най-близките, подобно на семейните вражди около бъдещето на общо наследство.

С вече утвърдените и споделяни открито или само помежду им убеждения в началото на юни 1847 г. Енгелс отива на конгреса на Съюза на справедливите. Той ще се окаже и първи конгрес на Съюза на комунистите. Тромавата и трудно преводима немска дума *Gütergemeinschaft*, „имуществена общност“, но

и „общност на богатата“, заложена като цел на революционното преобразуване на обществото, отдавна е заместена в много от вътрешните документи с далеч по-разбираемата „комунизъм“. Така те съответстват на развиващото се почти навсякъде многолико комунистическо движение, търсещо реализация на идеалите си за взаимодействие и съжителство в широкия диапазон от затворена община до общочовешка общност. Новото название на Съюза се приема лесно: „комунистите“ по-ясно изразяват същността му, замъглявана в твърде широкото и относително „справедливите“.

Наред с промяната на името се променя и лозунгът. От неангажиращата констатация „Всички хора са братя“ той преминава в организиращото изискване „Пролетарии от всички страни, съединявайте се!“ Този лозунг, който отгук нататък ще стои над всички публични изяви в органите на комунистите, е предложен и развит от Енгелс на 9 юни 1847 г. в новата програма на Съюза *Предначертание на комунистически символ-верую*. Енгелсовият ръкопис и авторство стават известни едва през 1969 г. Това и обяснява защо напомнящите за верска доктрина заглавие и форма, макар и популярни сред комунистите, традиционно по-късно биват приписвани най-вече със защитна цел на все още утопичния светоглед на Съюза на справедливите. Защото още със заглавието лесно може да се направи бездруго очевидната пряка връзка на този програмен документ с катехизисно-религиозната стилистика на ранния комунизъм, за да бъде представен като израз на надвремева верска доктрина, диалектически обосноваваща и всяка научност. Впрочем тази връзка ще бъде направена по-късно от самия Енгелс – неговите последни работи по история ще се насочат към ранното християнство и типологичното му идейно сродство с комунистическото общество; една връзка, която е очевидна за първите дейци и членове на Съюза на комунистите. За тях обаче символ-веруюто не е само използване на стара пропагандна форма, а изразява същността на комунизма като исторически реформирана версия на първоначалната християнска община, в която от равенството пред Бога се извеждат както равенството в света, така и братството и единството на хората.